

ДОСЛІДНИЦЬКА ПРОГРАМА ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ

©2019 КОЛОМІЄЦЬ В. М.

УДК 330.3:331.101.262

JEL: E02; E14; E24

Коломієць В. М. Дослідницька програма інституціонального розвитку людського капіталу

Для гармонійного формування національної економіки потрібні теоретичне обґрунтування та практичні механізми інституціонального розвитку людського капіталу, що зорієнтують бізнес та владу на досягнення та дотримання оновлених правил і норм. Необхідність застосування нових інструментів та практичних механізмів інституціонального розвитку людського капіталу обумовили мету статті – формулювання дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу. Як методологічну основу для розробки проблем формування людського капіталу використано методи неoinституціоналізму та нової інституціональної економіки. Інституціональна дослідницька програма розвитку людського капіталу складається з твердого ядра, що сформовано сукупністю фундаментальних діючих і гіпотетичних базових інститутів, а також тих інститутів, що народжуються і зміст яких трансформується поступово. Друга складова дослідницької програми утворює «захисний пояс», який оточує «тверде ядро» і складається з допоміжних гіпотез, модифікованих відповідно до потреб утримання цілісності дослідницької програми та її захисту. Практичного значення інституціональна дослідницька програма розвитку людського капіталу набуває для формування ефективного механізму підйому національної економіки. У подальших наукових пошуках доцільно розробити дієві шляхи подолання перешкод на шляху реалізації розробленої програми.

Ключові слова: людський капітал, інституціональний розвиток, інституціональна теорія, економіка знань, дослідницька програма.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-3-8-13>

Табл.: 1. **Бібл.:** 16.

Коломієць Вікторія Миколаївна – кандидат економічних наук, доцент, докторант кафедри фінансів та економічної безпеки, Дніпропетровський національний університет залізничного транспорту ім. академіка В. Лазаряна (вул. Лазаряна, 2, Дніпро, 49010, Україна)

E-mail: vik2005vik@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3427-8986>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-1643-2018>

УДК 330.3:331.101.262

JEL: E02; E14; E24

Коломієць В. М. Исследовательская программа институционального развития человеческого капитала

Для гармоничного формирования национальной экономики нужны теоретическое обоснование и практические механизмы институционального развития человеческого капитала, которые ориентируют бизнес и власть на достижение и соблюдение обновленных правил и норм. Необходимость применения новых инструментов и практических механизмов институционального развития человеческого капитала обусловили цель статьи – формулировка исследовательской программы институциональной системы развития человеческого капитала. В качестве методологической основы для разработки проблем формирования человеческого капитала использованы методы неoinституционализма и новой институциональной экономики. Институциональная исследовательская программа развития человеческого капитала состоит из «твердого ядра» – совокупности фундаментальных действующих базовых и гипотетических институтов, а также вновь образованных и трансформирующихся институтов. Вторая составляющая исследовательской программы образует «защитный пояс», который окружает «твердое ядро» и состоит из вспомогательных гипотез, модифицированных в соответствии с потребностями сохранения целостности и защиты исследовательской программы. Практическое значение институциональная исследовательская программа развития человеческого капитала приобретает для формирования эффективного механизма подъема национальной экономики. В дальнейших научных поисках целесообразно разработать действенные пути преодоления препятствий на пути реализации разработанной программы.

Ключевые слова: человеческий капитал, институциональное развитие, институциональная теория, экономика знаний, исследовательская программа.

Табл.: 1. **Библ.:** 16.

Коломієць Вікторія Николаевна – кандидат экономических наук, доцент, докторант кафедры финансов и экономической безопасности, Днепропетровский национальный университет железнодорожного транспорта им. академика В. Лазаряна (ул. Лазаряна, 2, Днепро, 49010, Украина)

E-mail: vik2005vik@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3427-8986>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-1643-2018>

UDC 330.3:331.101.262

JEL: E02; E14; E24

Kolomiets V. M. The Research Program of Institutional Development of Human Capital

For harmonious formation of national economy we need the theoretical substantiation and practical mechanisms of institutional development of the human capital which will orient both business and authorities towards achievement and observance of the up-to-date rules and norms. The necessity to apply new instruments and practical mechanisms for institutional development of human capital have stipulated the article's aim as formulation of the research program of the institutional system of human capital development. Methods of neo-institutionalism and the new institutional economy are used as a methodological basis for the development of problematics of the human capital formation. The institutional research program of the human capital development consists of a «solid core» – an aggregate of fundamental effective basic and hypothetical institutions, as well as newly formed and transforming institutions. The second component of the research program forms a «protective belt» that surrounds the «solid core» and consists of the auxiliary hypotheses modified in accordance with the needs of preserving the integrity and protection of the research program. The practical importance of the institutional research program of development of human capital be acquired in view of formation of an efficient mechanism for recovery of the national economy. In the further scientific researches it is expedient to develop effective ways of overcoming obstacles on a way to implementation of the developed program.

Keywords: human capital, institutional development, institutional theory, knowledge economy, research program.

Tabl.: 1. **Bibl.:** 16.

Kolomiets Viktoriia M. – PhD (Economics), Associate Professor, Candidate on Doctor Degree of the Department of Finance and Economic Security, Dnipropetrovsk National University of Railway Transport named after academician V. Lazaran (2 Lazariana Str., Dnipro, 49010, Ukraine)

E-mail: vik2005vik@meta.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-3427-8986>

Researcher ID: <http://www.researcherid.com/I-1643-2018>

Інституціональний розвиток суспільства став невід'ємною складовою, підґрунтям сучасної економіки знань. Визначальну роль в нових економічних теоріях займає людський капітал як чинник динамічного оновлення суспільства.

Відмирання застарілих і виникнення нових інститутів, зміна інституційного середовища, істотні зміни структури інститутів вимагають застосування нової парадигми розвитку людського капіталу.

Людський капітал став одним із найважливіших нематеріальних детермінант. Економічний прогрес і суспільний розвиток залежать від рівня інтелектуалізації життя населення країн, від ступеня накопичення національного людського капіталу [1]. Новий виток економіки – економіка знань обумовлює потребу у формуванні людського капіталу на новій інституційній платформі [2].

Для гармонійного формування національної економіки потрібно теоретичне обґрунтування, практичні механізми інституціонального розвитку людського капіталу, що зорієнтують бізнес і владу на досягнення та дотримання нових правил і норм оновленого суспільства, економічної життєдіяльності.

Як наголошують дослідники, взаємодія людського капіталу та людських ресурсів, розвиток соціального потенціалу, а також капіталу й фінансового ринку позитивно впливає на економічне зростання країни, є важливими та взаємодоповнювальними факторами цього процесу [3, р. 34]. Вплив людського капіталу на економічний розвиток відзначається не тільки для окремих країн, але й для цілих регіонів [4, р. 2700–2702]. Економічні можливості можуть відігравати конструктивну роль у людському капіталі для підтримки явищ зростання [5, р. 3].

Необхідність застосування нових інструментів та практичних механізмів інституціонального розвитку людського капіталу обумовили мету статті – формулювання дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу.

На думку ряду авторів [6–8], нова інституціональна економічна теорія створює методологічні передумови та надає певні інструменти дослідження процесу розвитку людського капіталу. Методологія нової інституціональної економічної теорії базується на з'ясуванні видів і характеру інститутів за допомогою інтересів і поведінки індивідів, які використовують їх для координації своєї діяльності. Індивід стає відправною точкою в аналізі інститутів людського капіталу. Своєю чергою, особливості теорії вибору залежать від використання концепції раціональності (повної чи обмеженої).

Раціональний вибір, здійснюваний індивідами, збалансованість на ринку, що існує завжди та збігається з оптимумом Парето, постійні переваги індивідів, що мають екзогенний характер (тобто на них не впливають зовнішні фактори) – усі ці характеристики є основними складовими неокласичної теорії, і без них не будується жодна модель економічного аналізу.

Останнім часом у роботах західних учених різкої критики зазнає методологічний індивідуалізм як теоретична основа неокласики. «Відмова провідних економістів новоінституціоналістського напрямку від методологічного індивідуалізму, – зазначав Д. Ходжсон, – велика подія 90-х років» [8, с. 10].

Д. Норт в одній із останніх статей поставив під сумнів концептуальне положення неокласики щодо повної раціональності індивідів, звернувши увагу на досягнення науки у сфері свідомості (мислення), та відзначив важливість розуміння процесів пізнання й середовища (соціуму), в якому вони проходять [7, р. 11].

Сучасні дослідження у сфері психології привели до появи нового напрямку науки – нейроекономіки. Такі відомі представники нової теорії, як Д. Канеман, А. Тверські, Р. Талер, Є. Джонсон, зосередили свою увагу на економічній поведінці людини в умовах невизначеності, пошуку відповідей на питання, як приймає рішення кожен індивід і чим вони зумовлені.

Для розвитку людського капіталу почали вбудовувати дослідження з урахуванням досягнень як нової інституціональної економічної теорії, так і нейроекономіки, звернувши увагу на тимчасові переваги кожної людини та перенесення суспільної поведінки на економічні відносини та прийняття господарських рішень. На необхідності застосування інституціональних можливостей наголошує ряд дослідників [5; 9, с. 43].

Серед основних складових дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу можна виділити такі:

- ✦ умови виникнення й перелік базових інститутів;
- ✦ вплив системи правил, норм і форм економічної організації на поведінку економічних агентів та розміщення ресурсів;
- ✦ наявність інституцій (організацій), що наділені повноваженнями контролю примусу за виконанням існуючих правил;
- ✦ створення відповідного інституціонального середовища [10, с. 31].

Свого часу Р. Коуз закликав «активізувати дослідження, які збільшують наше розуміння того, як працює реальна економічна система» [11, с. 318]. Тому пропонував запроваджувати більше емпіричних досліджень. Вимоги обмежитись описовим «реалізмом» і збирати якомога більше інформації або створювати якомога детальніші картини конкретних економічних інститутів в інституціоналізмі, на наш погляд, є методологічною помилкою. Як зазначає Д. Ходжсон, у принципі не можна домогтися більш точного й адекватного розуміння економічної реальності, якщо будемо покладатися винятково на спостереження та збір даних [8, с. 11]. Наука не може розвиватися без теоретичних схем, моделей, гіпотез, і спостереження за дійсністю – не без теорій або концепцій, а навпаки – базуються на них.

Варіантність і складність принципу методологічного індивідуалізму не дають змоги однозначно визначити межі нової інституціональної економічної теорії, що проявляється в модифікації ядра дослідницької програми неокласичної теорії. Класичний інституціоналізм більше, ніж інші гілки «дерева» інституціоналізму, оперує у своєму аналізі методами соціології. Це, насамперед, стосується поведінки людини відповідно до правил, вивчення яких Т. Веблен уважав важливим завданням економістів [12, с. 157]. На питання про те, чому економічні агенти в різних умовах і за різних обставин приймають рішення, що не вписуються в існуючі норми і правила, неокласична теорія не знаходить відповіді.

Новий інституціоналізм – це своєрідний синтез ідей в економічній теорії. З методологічної точки зору він має декілька принципових рис.

По-перше, в новому інституціоналізмі інститути є засобами з'ясування й пояснення поведінки економічних агентів, а також розміщення факторів (ресурсів) виробництва.

По-друге, інститути розглядаються як основа мотивації поведінки та важелі впливу на рішення економічних агентів. Вони не є набором правил і норм, які повністю визначають поведінку людини, інститути лише обмежують набір альтернатив, із яких кожен може вибрати ті, що відповідають власним критеріям, залежно від ролі, яку вони відіграють в економічній системі, і рівня рефлексії суб'єкта з приводу його діяльності.

По-третє, інститути це не тільки технологічні утворення, а й структури взаємодії між людьми, що потребує дослідження процесів обробки інформації та стимулів до розвитку різних форм людського капіталу.

Новий інституціоналізм зосередив увагу на вивченні інститутів, аналізі порівняльної ефективності різних шляхів розвитку людського капіталу, інституціональних альтернатив і впливовості правил на поведінку економічних агентів.

Формування і розвиток людського капіталу відбувається в певному інституціональному середовищі. Інститути людського капіталу – це не просто організаційні структури, «це нормативні моделі, які визначають, що в даному суспільстві вважається обов'язковим, заданим або очікуваним способом дії або соціальних взаємовідносин» [8, с. 190–191]. Постає питання, чому ж тоді в суспільстві створюються і впродовж тривалого часу існують неефективні інститути, і чому вони не відмирають.

Інститути, як зазначає Д. Норт, – це певні «конструкції, що створені людською свідомістю» людського капіталу [7, с. 104]. Вони, задаючи певні стандартні обмеження, створюють можливості, на які розраховують члени суспільства. Організації створюються для реалізації цих обмежень і разом з тим для використання можливостей впливу на зміни в самих

інститутах [13, с. 36]. Проблема дефініції інститутів стала предметом палких дискусій, і повної згоди з цього питання до сьогодні не досягнуто.

Найбільш поширеними є визначення інститутів, запропонованих Д. Нортом. «Інститути – це правила гри в суспільстві або, точніше, вигадані людьми обмеження, які спрямовують людську взаємодію в певне русло і, як наслідок, структурують стимули в процесі людського обміну – політичного, соціального чи економічного» [7, с. 11]. Саме зміни в правилах гри відрізняють одну економічну систему від іншої. Інститути зменшують невизначеність у поведінці людей і фірм, певним чином регламентуючи їх діяльність; вони визначають можливі варіанти поведінки будь-яких економічних суб'єктів у процесі їх взаємодії, обмежуючи їх офіційно встановленими нормативними актами й неписаними правилами. Інститути «складаються з офіційних писаних правил, а також, звичайно, неписаних кодексів поведінки, що лежать в основі офіційних правил і доповнюють їх ...» [7, с. 12].

Д. Ходжсон визначив інститути як довготривалі системи правил і норм, що склалися і вкоренилися та надають структури соціальним взаємодіям [8, с. 11]. Інакше кажучи, інститути – суть системи соціальних правил.

Оскільки транснаціоналізація інституційних систем створює можливості для зменшення транзакційних витрат, що пов'язані зі створенням інститутів розвитку людського капіталу (освіти, перепідготовки персоналу, набуття досвіду і навичок), країна-імпортер одержує інститути міжнародного зразка, що вже довели свою ефективність, і звільняється від необхідності пошуку оптимальної інституціональної структури. Важливою обставиною є й те, що на існуючі в різних країнах інституціональні моделі специфікації прав власності не передбачено ні в міжнародному праві, ні в національних законодавчих системах.

Можна вважати, що імпорту інститутів сприяє зміні траєкторії інституціонального розвитку, але не визначає її векторів, оскільки інституціональні зміни мають конституційний характер і явно виражену національну специфіку.

На результати імпорту інститутів впливає багато чинників. Основним чинником, що забезпечує успіх імпорту інститутів, є конгруентність панівних у країні-імпортері формальних і неформальних норм, на основі яких функціонує інститут, що імпортується. Під конгруентністю в цьому контексті розуміється близькість загальних тенденцій розвитку. Конгруентність норм може зумовлювати їх конвергенцію, тобто сходження траєкторій інституційного розвитку.

У будь-якому разі інституціональний розвиток слід розглядати як тривалий процес взаємодії формальних і неформальних норм: початковий імпульс від запровадження нового формального інституту ви-

кликає різкі зміни неформальних норм, а зміни неформальних норм, своєю чергою, позначаються на структурі формального інституту. Визначальну роль в процесі трансформації інститутів розвитку людського капіталу виконує держава. Вона має виступити не тільки як законодавець, але й як гарант дотримання законів.

Як методологічну основу для розробки проблем формування людського капіталу доцільно використовувати методи як неоінституціоналізму, так і нової інституціональної економіки.

Специфікація прав власності знижує невизначеність у відносинах і створює передумови вирішення основного економічного завдання – оптимального використання обмежених ресурсів за рахунок їх ефективної алокації.

Ефективність використання ресурсів залежить від рівня трансакційних витрат, оскільки саме вони, згідно з теорією Р. Коуза [11], виступають як обмежувальний чинник, що перешкоджає оптимальній алокації ресурсів.

Людина економічна вільна у своєму виборі, включаючи обмеження, що накладають норми. Прихильники правил як альтернативи свободи дій вважають, що індивіди та фірми зможуть планувати свою діяльність значно краще, маючи можливість точно прогнозувати майбутні дії уряду. А ті, хто віддає перевагу політиці свободи вибору, вважають, що покладатися на правила – це все одно, що зв'язувати собі руки; економічні обставини зазнають істотних змін на шляху від одного ділового циклу до іншого, що робить прості правила неадекватними. Навпаки, прихильники правил заявляють, що «зв'язування рук» має певні переваги: зменшення політичної непевності є цінним саме по собі [14, с. 811].

Спроба теорії суспільного вибору «раціоналізувати» норми, тобто побачити в нормах результат свідомого, раціонального вибору людей, усуває суперечність між моделлю раціонального вибору й дотримання норм. Об'єктом раціонального вибору стає вся сукупність юридичних норм – починаючи з Конституції та завершуючи підзаконними актами.

Мета встановлення правил – регламентувати спосіб взаємодії суб'єктів господарювання, тобто створити певне економічне, політичне, правове середовище, провідниками якого є відповідні організації (державні установи, біржі, банки тощо), діяльність яких здійснюється через певні механізми, включаючи механізми регулювання.

Представники неоінституціоналізму – Р. Коуз, Р. Познер, С. Пейович – визнають існування норм, законів, але як зовнішніх для неокласичної теорії факторів. На відміну від них представники нової інституціональної економічної теорії створюють нову теорію інститутів, не пов'язану з попередніми постулатами неокласики.

У процесі розробки дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу ми використовуємо обидві наукові парадигми, вважаючи, що «інститути» й «інституційне середовище» є наріжним каменем інституціональної системи розвитку людського капіталу

Як невід'ємна складова сучасної економічної системи, людський капітал відображає умови формування та результативність функціонування всіх складових нової економіки.

У табл. 1 відображено базові інститути, що складають тверде ядро дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу, та допоміжні гіпотези, що утворюють захисну оболонку програми.

Таблиця 1

Дослідницька програма розвитку людського капіталу

Тверде ядро	Захисна оболонка
Базові інститути	Допоміжні гіпотези
Освіта	Ідеологія, менталітет
Знання, здібності, уміння	Родина, виховання
Професійні навички	Соціальні інститути
Мотивація і стимули	Громадянське суспільство
Культура, традиції, релігія	Національні інтереси
Право, примус, покарання	

Джерело: складено на підставі аналізу [2; 6; 7; 10; 13; 15].

Інституціональна дослідницька програма розвитку людського капіталу складається з твердого ядра, що сформовано сукупністю фундаментальних діючих базових інститутів і тих, які виступають як можливі гіпотези, а також тих інститутів, що народжуються і зміст яких трансформується поступово. Друга складова дослідницької програми утворює «захисний пояс», який оточує «тверде ядро» і складається з допоміжних гіпотез, модифікованих у відповідності до потреб утримання цілісності дослідницької програми та її захисту. Зміст «захисного поясу» виступає як похідна від базових інститутів, що утворені інститутами «твердого ядра».

Інституційні зміни дослідницької програми розвитку людського капіталу – це перелом сприйняття її суб'єктами ролі та значення соціальних, політичних, економічних, освітніх, правових, ментальних або релігійних інститутів. Це зміна способу мислення і дій, заснованих на раціональності, що об'єднує розвиток людського капіталу з механізмами стимулів і контролю. Їх ефективність залежить від сили й напряду впливу, а також спільного створення чинників, що визначають зміни і відбуваються постійно.

У рамках дослідницької програми важливо визначити, яким чином економічна теорія людського капіталу реалізується на практиці з точки зору інституціональної структури.

Найбільш важливими чинниками обґрунтування інституціональної дослідницької програми розвитку людського капіталу є необхідність вирішення проблем, що безпосередньо впливають на розвиток людського капіталу і на які потрібно спиратися в процесі її реалізації. Це, насамперед:

- ✦ урахування того, що глобалізація веде до зростання нерівності розподілу доходів і багатства;
- ✦ відбуваються несприятливі демографічні зміни та перекоси в міграції та значні фінансові дисбаланси;
- ✦ необхідність подолання існуючої нерівності, турбота про виробництво продуктів харчування і здоров'я людей;
- ✦ необхідність таких соціальних змін, як система цінностей, етики та поваги до релігії, культури та гендерної рівності;
- ✦ миротворчі зусилля як найважливішої умови для досягнення прогресу, справедливості, демократії, солідарності та належного врядування [16].

Своєю чергою, в інституціональному аспекті особливої уваги заслуговує питання інституціонального тлумачення стратегії формування економічної політики розвитку людського капіталу та практичних механізмів її вдосконалення.

Розвиток людського капіталу в Україні натикається на суттєві перешкоди, до яких можна віднести, перш за все, такі:

- ✦ низький рівень фінансування освіти і охорони здоров'я;
- ✦ демографічна криза;
- ✦ міграція;
- ✦ падіння рівня кваліфікації;
- ✦ падіння індексів освіти та рівня життя;
- ✦ скорочення тривалості життя;
- ✦ безробіття;
- ✦ зниження рівня доходів та соціального захисту.

Для дослідження і розробки стратегії розвитку людського капіталу досить важливо враховувати, що в найбільш розвинених країнах до базових інститутів, які визначають перспективи розвитку людського капіталу, найчастіше відносять: соціальні інститути, громадянське суспільство, національні інтереси.

ВИСНОВКИ

Таким чином, необхідність застосування нових інструментів та практичних механізмів інституціонального розвитку людського капіталу обумовили мету статті – формулювання дослідницької програми інституціональної системи розвитку людського капіталу.

У ході дослідження сформульовано дослідницьку програму інституціональної системи розвитку людського капіталу, що, на відміну від існуючих пропозицій, включає в себе ядро (людський капітал)

і оболонку у вигляді таких складових інституціональної системи, як інформаційне, освітнє, правове, наукове, культурне, релігійне, гуманістичне середовище, що забезпечують умови для функціонування інституціональної системи розвитку людського капіталу національної економіки.

Найбільш важливими чинниками обґрунтування інституціональної дослідницької програми розвитку людського капіталу є необхідність вирішення проблем, що безпосередньо впливають на розвиток людського капіталу та на які потрібно спиратися в процесі її реалізації.

Практичного значення інституціональна дослідницька програма розвитку людського капіталу набуває для формування ефективного механізму підйому національної економіки.

У подальших наукових пошуках доцільно розробити дієві шляхи подолання перешкод на шляху реалізації інституціональної дослідницької програми розвитку людського капіталу. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. **Radieva M.** Institutional modernization of the Global economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. Vol. 4. No. 5. P. 283–290. DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>
2. **Ткач А. А.** Институциональные трансформации экономических систем // Трансформаційні процеси в економіці України: інституціональний контекст: монографія / за ред. М. М. Радевої. Мелітополь: Колор Принт, 2018. С. 71–136. DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>
3. **Mahmood H.** Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital. *Economic Annals-XXI*. 2018. Vol. 169. Issue 1-2. P. 31–34. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>
4. **Siddiqui A.** The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia. *Applied Economics*. 2016. Vol. 49. Issue 28. P. 2697–2710. DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>
5. **Ali M., Egbetokun A., Memon M.** Human Capital, Social Capabilities and Economic Growth. *Economies*. 2018. No. 6 (2). P. 1–18. DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>
6. **Вільямсон О. Е.** Економічні інституції капіталізму: Фірми, маркетинг, укладання контрактів. Київ: Артек, 2001. 472 с.
7. **North D. C.** Institutions, Institutional Change and Economic Performance. England: Cambridge University Press, 1990. URL: https://books.google.fr/.../Institutions_Institutio
8. **Ходжсон Д.** Экономическая теория и институты: Манифест современной институциональной экономической теории / пер. с англ. М.: Дело, 2003. 464 с.
9. **Богданов Р. І.** Институціональні можливості узгодження економічних інтересів у системі економічної безпеки підприємства. *Бізнес Інформ*. 2018. № 11. С. 42–47. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-11_0-pages-42_47.pdf
10. **Шаститко А. Е.** Новая институциональная экономическая теория. М.: ТЕИС, 2002. 591 с.

11. Коуз Р. Г. Нобелівська лекція (1991): Інституціональна структура виробництва / за ред. О. Е. Вільямсона, С. Дж. Вінера / пер. з англ. А. В. Куликова; наук. ред. пер. В. П. Кузьменко. Київ : А. С. К., 2002. С. 308–319.

12. Веблен Т. Теорія праздного класу. М. : Прогрес, 1984. 367 с.

13. Якубенко В. Д. Базисні інститути у трансформаційній економіці : монографія. К. : КНЕУ, 2004. 252 с.

14. Стігліц Дж. Е. Економіка державного сектора / пер. з англ. А. Олійника, Р. Скільського. Київ : Основи, 1998. 854 с.

15. Kolomiets V., Golovkova L. The institutional content of the human capital of the national economy. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2017. Vol. 3. No. 5. P. 289–293.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>

16. Von Weizsäcker E., Wijkman A. Come on!: capitalism, short-termism, population and the destruction of the planet. New York : Springer, 2018. URL: <https://www.worldcat.org/title/come-on-capitalism-short-termism-population-and-the-destruction-of-the-planet/oclc/1012106970>

REFERENCES

Ali, M., Egbetokun, A., and Memon, M. "Human Capital, Social Capabilities and Economic Growth". *Economies*, no. 6 (2) (2018): 1-18.

DOI: <https://doi.org/10.3390/economies6010002>

Bohdanov, R. I. "Instytutsionalni mozhlyvosti uzhdzhenia ekonomichnykh interesiv u systemi ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva" [Institutional Ability to Harmonize Economic Interests in the System of Economic Security of the Enterprise]. *Biznes Inform*. 2018. http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2018-11_0-pages-42_47.pdf

Khodzhsan, D. *Ekonomicheskaya teoriya i instituty: Manifest sovremennoy instytutsionalnoy ekonomicheskoy teorii* [Economic Theory and Institutions: The Manifesto of Modern Institutional Economic Theory]. Moscow: Delo, 2003.

Kolomiets, V., and Golovkova, L. "The institutional content of the human capital of the national economy". *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 3, no. 5 (2017): 289-293.

DOI: <http://dx.doi.org/10.30525/2256-0742/2017-3-5-289-293>

Kouz, R. H. *Nobelivska leksiia (1991): Instytutsionalna struktura vyrobnytstva* [Nobel lecture (1991): Institutional structure of production]. Kyiv: A.S.K., 2002.

Mahmood, H. "Human resource, financial market development and economic growth in Saudi Arabia: a role of human capital". *Economic Annals-XI*, vol. 169, no. 1-2 (2018): 31-34. DOI: <https://doi.org/10.21003/ea.V169-06>

North, D. C. "Institutions, Institutional Change and Economic Performance". England: Cambridge University Press, 1990. https://books.google.fr/.../Institutions_Institutio

Radieva, M. "Institutional modernization of the Global economy". *Baltic Journal of Economic Studies*, vol. 4, no. 5 (2018): 283-290.

DOI: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2018-4-5-283-290>

Shastitko, A. Ye. *Novaya instytutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya* [New institutional economic theory]. Moscow: TEIS, 2002.

Siddiqui, A. "The Human Capital and Economic Growth Nexus: in East and South Asia". *Applied Economics*, vol. 49, no. 28 (2016): 2697-2710.

DOI: <https://doi.org/10.1080/00036846.2016.1245841>

Stihlits, Dzh. E. *Ekonomika derzhavnoho sektora* [Public sector economics]. Kyiv: Osnovy, 1998.

Tkach, A. A. "Instytutsionalnyye transformatsii ekonomicheskikh system" [Institutional transformation of economic systems]. In *Transformatsiini protsesy v ekonomitsi Ukrainy: instytutsionalnyi kontekst*, 71-136. Melitopol: Kolor Prynt, 2018.

DOI: <https://doi.org/10.32901/978-966-2489-64-4/2018>

Veblen, T. *Teoriya prazdnogo klasya* [Theory of the idle class]. Moscow: Progress, 1984.

Viliamson, O. E. *Ekonomichni instytutsii kapitalizmu: Firmy, marketynh, ukhadannia kontraktiv* [Economic institutions of capitalism: Firms, marketing, contracting]. Kyiv: Artek, 2001.

Von Weizsäcker, E., and Wijkman, A. "Come on!: capitalism, short-termism, population and the destruction of the planet". New York : Springer, 2018. <https://www.worldcat.org/title/come-on-capitalism-short-termism-population-and-the-destruction-of-the-planet/oclc/1012106970>

Yakubenko, V. D. *Bazysni instytuty u transformatsiinii ekonomitsi* [Basic Institutions in the Transformation Economy]. Kyiv: KNEU, 2004.